

schoolkeuze lbo

KIES – KIEZEN – GEKOZEN

Wanneer leerlingen in het lbo komen, hebben ze al een hele schoolcarrière achter zich. Als het goed is, bereidt de lagere school de stap naar het vervolgonderwijs voor. Twee leerkrachten van de basisschool Onze Wereld in Amsterdam beschrijven hoe zij dat doen.

Een goed beeld van het type vervolgonderwijs waarin de leerling terecht komt, is essentieel voor het al dan niet afhaken van de leerling in het voortgezet onderwijs. Ook pleiten de auteurs voor een nauwere aansluiting van het vervolgonderwijs op de aanpak van de leerkrachten in de lagere school.

Ook dit jaar zijn ze er weer.

De strubbelingen rond de schoolkeuze van onze zesdeklassers. Die school wel. Die school niet. Dit type niet. Dat type zou het moeten zijn.

't Is ook een hele stap. Van het veilige besloten basisschoolwereldje naar wat in eerste instantie een onzeker uitzicht biedt. Van de oudsten ineens weer de jongsten van de school, geen eigen lokaal meer en vooral veel en veel meer medeleerlingen die je lang niet allemaal meer kent.

In dit artikel willen we beschrijven hoe wij werken aan de schoolkeuze van leerlingen. Deze werkwijze is principieel gelijk voor allen, of het nu toekomstige atheneum- dan wel toekomstige lbo-leerlingen zijn.

Als beperking mag nog gelden, dat wij twee gewone onderwijsgevendenden zijn. Geen literatuurvorsers, geen didactici of wat dan ook. In dit artikel moet de lezer dan ook geen literatuurverwijzingen

verwachten. We proberen te omschrijven hoe wij omspringen met de schoolkeuze van onze leerlingen. Ook belangrijk om te weten is, dat onze gedachten over het voortgezet onderwijs, dus ook het lbo, voor een groot deel zijn bepaald door wat wij horen en merken van de bevindingen van oud-leerlingen. Hun verhalen over hoe zij het aan hen gegeven onderwijs ervaren, zijn veelzeggend.

Wat we aan de orde stellen

Allereerst een beschrijving van de school waar we werken en waar we staan, letterlijk en figuurlijk, en wat de consequenties hiervan zijn. Ten tweede een overzicht van de projecten zoals die in de klassen vijf en zes aan de orde komen. Deze projecten hebben betrekking op kiezen. In de vijfde klas staat centraal: welke consequenties volgen

uit het maken van een keus? In de zesde klas: het werken aan en naar een bewuste schoolkeuze. Tevens trachten we hiermee te bereiken dat de ouders een rol spelen bij het bepalen van de vervolgschool. Juist voor allochtone ouders is dit van groot belang, omdat velen van hen geen zicht hebben op ons schoolsysteem.

Ten derde: Welke leerlingen gaan naar het lbo?

Ten vierde een korte beschrijving van wat we maar noemen: Wat geven we ze mee? Met name op het gebied van taal is aan te geven op welke zaken het voortgezet onderwijs aan kan sluiten bij ontwikkelingen in het basisonderwijs.

Waar we staan 1

Onze school staat in de Bijlmermeer.

In de Bijlmer hebben de scholen te maken met een aantal bijzondere omstandigheden. We kennen het probleem van de vele mutaties. De Bijlmer is wel eens het grootste doorgangshuis van Nederland genoemd. Scholen merken dat onmiddellijk. Er zijn klassen die in één cursusjaar vijftig procent 'vernieuwen'. Van onze zesdeklassers blijkt dat ongeveer tien procent vanaf de kleuterschool bij ons heeft doorgebracht. Het woord continuïteit roept daarom bij ons wel eens zekere spierkrampen op.

De scholen worden bezocht door veel allochtone leerlingen. Onze school kent een percentage van vijftientwintig procent niet-Nederlandstalige leerlingen; vijftig procent heeft een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond; de overige vijftientwintig procent is van Nederlandse afkomst.

Veel kinderen komen uit éénoudergezinnen.

Veel kinderen uit sociaal-achtergestelde milieus. Als consequentie van dit alles worden we, naar ministeriële normen, aangeduid als zware stimuleringschool.

Onze school behoort tot de oudste van de Bijlmer. In het verleden betekende dit, dat alle schoolverlaters buiten de Bijlmer naar het voortgezet onderwijs gingen, omdat dat binnen de Bijlmer simpelweg niet bestond. In die situatie is verandering gekomen. Nu zijn er in de buurt twee scholengemeenschappen en een middenschool. Sommige ouders en kinderen kiezen nog steeds voor voortgezet onderwijs buiten de Bijlmer, omdat zij dit kennen van oudere broers en zussen uit de periode dat er in de Bijlmer nog niets was. Categoriele scholen zijn er niet, evenmin als scholen voor ito en ihno.

Waar we staan 2

We vormen een gewone basisschool, geen traditionele vernieuwingschool als Jenaplan, Montessori of een modernistische speel-leer-werkgemeenschap.

De leerlingen zitten in jaarklassen. We werken echter niet met leerstofjaarklassen. Met onze kinderen moeten we differentiëren. Voorheen werkten we met niveaugroepen. De oordelen die hierover uitgesproken zijn, hebben we aan den lijve ondervonden. De slechte leerlingen worden slechter en de goede worden er ook niet beter van.

Bij een aantal vormings- en leergebieden hebben we daarom gekozen voor een model wat populair genoemd wordt: basisstof — extra stof. Dit vergt nogal wat van de leerkrachten. Het gehele team dient te bepalen wat basisstof is. Vervolgens dient aangegeven te worden wat extra stof zou kunnen zijn. In de praktijk betekent dit dat eventueel te gebruiken methodes omgewerkt moeten worden. Een en ander dient verantwoord te worden in het schoolwerkplan. Een schoolwerkplan in de geest zoals hier aangegeven, kan daadwerkelijk dienst doen als 'draaiboek'.

Onder het kopje 'Wat geven we ze mee?' komen we terug op enkele inhoudelijke punten, met name op het gebied van taal.

Waar we staan 3

In gesprekken met ouders waar we trachten gezamenlijk vast te stellen wat voor hun kind de beste vervolgschool is, nemen we een aantal punten door:

Is een categoriale school aan te raden? Dit betekent automatisch dat er een school buiten de Bijlmer gevonden moet worden.

Kan het kind het beste naar een individuele school? Dit houdt eveneens in dat het kind naar de stad moet.

Kan het kind naar een scholengemeenschap, wat in ons geval inhoudt: grote scholen in vergelijking met de categoriale scholen. Met de scholen voor voortgezet onderwijs in de Bijlmer hebben we een redelijk contact. Van die scholen werken we er met één samen om te bekijken in hoeverre leerstof en werkwijzen op elkaar afgestemd kunnen worden. Al jaren blijkt dit een bijzonder moeizaam verlopend proces te zijn. Het voert te ver en tevens past het niet in het kader van dit artikel om hier meer over te schrijven.

In gesprekken met ouders en kinderen over het voortgezet onderwijs constateren we vaak dat het lbo een bijzonder negatieve klank heeft. Enkele letterlijke uitspraken:

- ‘Mijn dochter ... Naar de huishoudschool?’
- ‘Mijn zoon kan toch veel meer?’
- ‘Al die bouwvakkers zijn toch werkloos?’

Misschien heeft dat toch iets te maken met het naoorlogse denken: in de sfeer van hoe hoger hoe beter, oftewel het witte-boordenfenomeen. Juist hierom is het van het grootste belang ouders te betrekken bij de uiteindelijke schoolkeuze. De tijd dat een leerkracht zonder overleg met ouders meedeelde welk type school voor een kind geschikt zou zijn, is geweest (althans dat zou geweest moeten zijn). Daar staat tegenover, dat ouders ook niet blind vast dienen te houden aan wat zij voor hun zoon of dochter gedacht hadden. Ouders, leerkrachten en ... het betreffende kind moeten samen tot een verantwoorde keus komen. Juist ook het kind, want naar onze mening kan een school eraan werken om een leerling inzicht te laten krijgen in — misschien is het beter te zeggen: zicht te laten krijgen op — zijn eigen mogelijkheden in vergelijking met wat een bepaald type van voortgezet onderwijs vraagt. De informatie die een kind verzamelt, mag niet a priori vertroebeld worden door het negatieve beeld dat over het lbo bestaat. Vandaar een (school)keuzeproject waarover het volgende paragraafje gaat.

Werken aan de schoolkeuze

lhno — leao — havo — vwo — ivo — ito — mavo: het rijk der afkortingen. Deze indruk maakt, vrenzen wij wel eens, het voortgezet onderwijs op een groot deel van de ouders van onze kinderen. Vooral voor veel ouders van niet-Nederlandse afkomst is het voortgezet onderwijs een onoverzichtelijk geheel. Zeer begrijpelijk overigens. Voor veel bovenbouw kinderen is de enige informatie waarover ze beschikken wat betreft het voortgezet onderwijs, die informatie die ze via oudere broertjes of zusjes, vriendjes of vriendinnetjes gekregen hebben. Informatie die meestal niet verder gaat dan dat die ene school stom is en die andere school tof.

Op het gebied van de schoolkeuze ligt er voor ons dus een grote taak met betrekking tot het informeren van de kinderen én hun ouders. Het hele proces van de schoolkeuze wordt door

ons op verschillende manieren begeleid. In klas vijf en zes doen we een, in overleg met het Amsterdams Begeleidings Centrum ontwikkeld, schoolkeuzeproject. Doel van dit project is, dat de kinderen een beeld krijgen van hun eigen verwachtingen en andermans verwachtingen van hen. Wat wil ik, wat kan ik?

In de vijfde klas ligt de nadruk op kiezen.

- In wat voor situaties moet je kiezen?
- Hoe doe je dat?
- Welke factoren beïnvloeden een keuze?
- Wat zijn de consequenties van een bepaalde keuze?

Het schoolkeuzeproject in klas zes

In klas zes ligt de nadruk op het voortgezet onderwijs. Wat voor schoolsoorten zijn er en wat houden ze in?

Via bezoeken, in groepjes en soms klassikaal, aan verschillende schooltypen en door het interviewen, in groepjes en soms — voor de klas — van oudleerlingen, docenten van het voortgezet onderwijs, ouders, etc. wordt getracht de leerlingen zich te laten informeren. Uiteraard geven de bovenbouwleerkrachten ook nog de nodige informatie. Informatie voor de kinderen is ook te vinden in brochures en speciaal door het ABC ontwikkelde leesteksten over het voortgezet onderwijs.

Omdat niet alle leerlingen alle informatie kunnen verzamelen, kiezen de kinderen in groepjes voor één of twee schoolsoorten en geven de gevonden informatie aan elkaar door door middel van spreekbeurten, bandopnamen, gasten en werkstukken. Ouders worden bij deze presentaties uitgenodigd. Daarnaast worden dan nog boekjes als *Kies* en *Wat nu* (uitgaven van de gemeente Amsterdam) met de kinderen besproken en naar huis meegegeven. Door ons wordt daar nog een uitgebreid stencil bij gedaan met informatie over een aantal scholen in de buurt en data van hun informatiedagen.

Naast al deze informatie zijn er ook gesprekken. In november/december een eerste oriënterend gesprek tussen leerling, ouder(s) en zesde-klasleerkracht. In januari gevolgd door een tweede gesprek waarin een definitieve keuze gemaakt wordt. Voor de verdere aanmelding zorgen dan meestal de ouders, soms de leerkracht.

De CITO-toets speelt in dit geheel geen rol. Om allerlei onduidelijke redenen echter doen we er nog wel aan mee.

Knelpunten bij de schoolkeuze

Bovenstaand verhaal bevat natuurlijk nog wel wat knelpunten. Een groot probleem is het feit dat de keuze al zo vroeg in het schooljaar gemaakt moet worden, als een leerkracht de kinderen net een paar maanden in de klas heeft. Vandaar dat we ernaar streven dat de leerkracht die de kinderen in klas vijf heeft, meegaat naar klas zes. Als dit eens een jaar niet lukt, door mutaties in het personeelsbestand of door andere prioriteiten bij de klasverdeling, is goed overleg tussen de zesde-klasleerkracht en degene die de kinderen in de vijfde klas gehad heeft, van het grootste belang. Een tweede probleem is de soms ronduit ongeïnteresseerde houding van ouders bij het geheel. Vaak blijkt in de oudergesprekken dat de ouders zich nog op geen enkele manier met de keuze van een school voor voortgezet onderwijs hebben bezig gehouden. Stencils en boekjes worden niet gelezen, met de kinderen wordt niet gepraat. We realiseren ons best, dat veel 'Bijlmer-ouders' al genoeg problemen met hun eigen bestaan hebben. Voor veel mensen is het bovendien een groot probleem om Nederlands te lezen. Ook is het zo, dat in veel gezinnen een gesprek op basis van gelijkwaardigheid tussen ouders en kinderen nog niet zo vanzelfsprekend is ... Maar toch is het ontmoedigend als ouders de schoolkeuze helemaal naar de leerkracht toe schuiven en er zelf geen enkele inbreng bij hebben. Dat ze ondanks alle stencils, boekjes, informatie-avonden en uitnodigingen voor klasrepresentaties in januari voor je komen zitten met de opmerking: zeg 't maar, meester. Nogmaals, ons begrip gaat ver, maar het is frustrerend de rol van deskundige toegeschoven te krijgen als je die helemaal niet wilt, althans niet op de manier zoals sommige ouders dat wensen. De ouders zijn de deskundigen waar het hun kind betreft.

Wie gaan er naar het lbo?

Het schoolkeuzeproject is geweest. De meeste leerlingen hebben een redelijk idee gekregen van wat verwacht wordt op de vervolgschool en hoe dit zich verhoudt ten opzichte van hun eigen capaciteiten en wensen. Wat betreft de leerlingen die kiezen voor het lbo kunnen we een viertal groepen onderscheiden:

a Kinderen die zeer bewust, zelfbewust, kiezen voor het lbo. Het valt ons op dat dit kinderen zijn, die reeds een sterk beroepsidee hebben:

- auto's maken
- varen
- met bloemen en planten.

Verhalen van oudleerlingen uit deze groep zijn vrijwel altijd positief en enthousiast.

b Kinderen voor wie een lbo-keuze in feite een overgebleven keus is. Ze kunnen niet naar een algemeen vormende school als de mavo, omdat ze daarvoor de capaciteiten missen. Ze hebben geen duidelijk beroepsidee (overigens: waarom zouden ze ook op die leeftijd). Oudleerlingen uit deze groep blijken na verloop van tijd óf hun draai gevonden te hebben óf af te haken. Voor deze groep in z'n geheel is het van groot belang te weten wat een vervolgschool inhoudt, omdat ze anders het idee hebben voor niets naar school te gaan, slechts de tijd uit te zitten.

c Een groep welke capaciteiten heeft, die in feite het lbo 'teboven gaan' maar die door bijvoorbeeld taalachterstanden het algemeen vormend onderwijs niet kunnen volgen. Het reguliere onderwijs heeft voor deze groep nog geen adequate opvang kunnen realiseren. Uit de verhalen van oudleerlingen blijkt dat zij de motivatie voor school heel snel verliezen.

d Een groep die naar een individuele school gaat, met name ito en ihno. Kinderen die meer aandacht nodig hebben door achterstanden of capaciteiten. Oudleerlingen blijken positief ten opzichte van hun school te staan.

Voor ons is in ieder geval duidelijk dat het succes van een leerling in het voortgezet onderwijs sterk samenhangt met het feit of dit een bewuste keus is geweest en in hoeverre een leerling zicht had op wat hem of haar te wachten stond. Voor de leerlingen die kiezen voor het lbo geldt ten eerste dat een bewuste keus bepalend is voor schoolsucces. Het bijzondere van het lbo is – en daarin schuilt tegelijk zijn zwakheid – dat het te maken heeft met een grote groep leerlingen die geen bewuste keuze maakt, maar simpelweg terecht komt in een school op grond van een restkeuze. Het woord keuze is dan ook wat eufemistisch in dit verband. Er is geen sprake van keuze. Het lbo schiet als enige schooltype over. Het motiveren van deze groep leerlingen rekenen wij bij uitstek tot de taak van het basisonderwijs en het lager beroepsonderwijs.

Wat geven we ze mee?

'Wij leiden leerlingen op voor alle typen vervolg-

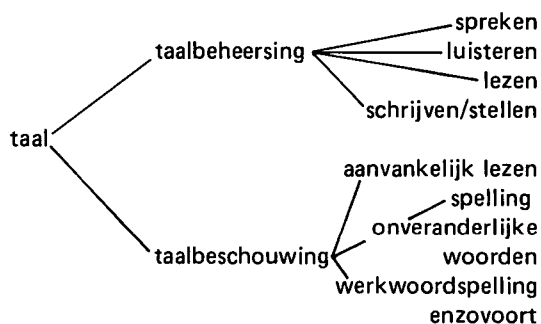
scholen.'

Daarbij staan ons doelen voor ogen. Allereerst vormingsdoelen:

- zelfstandigheid
- weerbaarheid
- samenwerking.

Ten tweede leerstof-inhoudelijke doelen: op het gebied van rekenen, taal, wereldoriëntatie en in bepaalde opzichten ook beeldende vorming. We rekenen hier ook het omgaan met informatiebronnen toe. We werken taal enigszins uit.

In het klassieke onderscheid tussen taalbeschouwing en taalbeheersing kiezen wij voor taalbeheersing, met andere woorden: taalbeschouwing dient altijd in dienst te staan van taalbeheersing. In schema levert dit op:

De technische aspecten welke tesamen taalbeschouwing vormen, zijn natuurlijk onontbeerlijk voor taalbeheersing. Toch mag dit nimmer een excuus zijn om dan maar eenzijdig de nadruk te leggen op taalbeschouwing, iets waar taalmethoden nogal sterk in zijn.

Wij proberen die technische aspecten in korte instructieve lessen en verwerkingsmomenten aan de orde te stellen. Waar het om gaat is, dat de taalvaardigheden spreken en luisteren en de culturele vaardigheden lezen en schrijven, optimaal geoefend en gebruikt kunnen worden. We kiezen dus voor taal in communicatieve situaties: taal in taalgebruikssituaties.

Spreeken en luisteren vinden de hele dag plaats: gesprekken tussen leerling(en) en leerkracht en leerlingen onderling. Naast dit spontane spreken voegt de school daar nog de georganiseerde vorm van een gesprek, het kringgesprek, aan toe. Door de hele school heen gaan alle klassen 's morgens in de kring. Soms, vooral na het weekend, vooral in de onderbouw, zijn dit kringen waarin iedereen kan vertellen wat-ie wil. Geen wonder dat het

onderwerp meestal neerkomt op de weekend-belevenissen. Kringen waarin meer echte gesprekken plaatsvinden zijn die, welke plaatsvinden naar aanleiding van een gebeurtenis op de tv, uit de krant of in de buurt, kringen naar aanleiding van een verhaal, project of les. De onderwerpen worden uiteraard zowel door kinderen als door de leerkracht ingebracht.

Een andere georganiseerde vorm van spreken is de spreekbeurt, alhoewel de term spreekbeurt niet volledig de lading dekt. Het gebeurt soms dat de kinderen een hele les verzorgen. In de jaarplanning is opgenomen dat de kinderen een stuk of drie spreekbeurten houden. Voor een deel zijn dit de spreekbeurten waarmee de kinderen een project afsluiten.

Wat betreft lezen en schrijven kunnen we stellen, dat vrijwel niemand als volwaardig lid van de samenleving kan functioneren wanneer hij of zij deze culturele vaardigheden niet beheerst. Voor lezen geldt dit nog het meest. Scholen moeten ervoor waken daarom uitsluitend technisch te gaan redeneren, in de zin van: dan zullen we ze leren lezen ook. Gevolg hiervan is dat dorre begrippeleesteksten (en dito vragen) en saaie technische leesteksten aan de orde van de dag zijn.

We kunnen dit gechargeerde beeld natuurlijk niet functioneel noemen. Om kinderen goed te leren lezen dient het onderwijs voor goede teksten te zorgen en moet leerlingen duidelijk zijn waarom ze bepaalde teksten moeten lezen:

- om te oefenen
- om informatie te verkrijgen
- om een ander door middel van voorlezen informatie te geven
- om jezelf te vermaken
- etc.

Met een wat gedragen woord: leerlingen moeten leren leesstrategieën toe te passen:

- welke tekst is van belang voor mij?
- welke informatie kan ik gebruiken?
- wat zijn hoofd- en bijzaken?
- waarom vind ik hier niets aan?
- kan ik uitleggen waarom dit mij boeit?
- etc.

Voor stellen/schrijven gelden in feite dezelfde uitgangspunten. De school dient ervoor te zorgen dat leerlingen enkele technische aspecten op zo efficiënt mogelijke wijze onder de knie krijgen. De tijd is voorbij dat alleen de boodschap, de door de leerling geschreven tekst, belangrijk werd gevonden, waarbij de vorm (spelling, interpunc-

tie, etc.) er niet zo toe deed. Nu is langzamerhand gebleken dat, wanneer de vorm niet goed is, lezers niet meer zo geïnteresseerd zijn in de boodschap. Soms komen kinderen er vanzelf achter dat beheersing van bijvoorbeeld de zwakke en sterke werkwoorden van belang is.

Een groepje kinderen zou in het kader van het thema 'buurt' enkele interview-vragen opstellen om aan willekeurige voorbijgangers te stellen. De eerste bescheiden vraag luidde: 'Bent u wel eens bedrogen?' waar ze bedoelden: 'Bent u wel eens bedreigd?'

Het gevolg laat zich raden.

Het meest uitgesproken voorbeeld van functioneel stellen en lezen vinden we bij wereldoriëntatie en in samenhang daarmee thematisch werken. Het gaat om het leren vinden van informatieve bronnen, beoordelen of informatie geschikt is en het verwerken van informatie.

Wij laten kinderen werken met een stappenplan. Eerst het maken van een (associatief) woordveld, vervolgens 'clusteren', dat wil zeggen begrippen die bij elkaar horen onder één hoofdstukje samenbrengen. Dan het maken van een keuze over welke (deel)onderwerpen informatie gevonden moet worden. Als laatste het verwerken van die gevonden informatie door middel van bijvoorbeeld een verslag of spreekbeurt.

Voor de goede orde: onder informatieve bronnen verstaan wij schriftelijke informatie, audiovisueel materiaal en informatie die door middel van interviews ingewonnen wordt.

Voor wat betreft het lbo verwachten wij dat het voortgaat op de ontwikkelingsgang die in het basisonderwijs in gang is gezet. Ook binnen het lbo dient de nadruk te liggen op taalbeheersingsaspecten. Het kringgesprek is voor ons geen heilige koe, maar het sociale element bijvoorbeeld, dat het kenmerk is van het voeren van kringgesprekken, is te waardevol om te veronachtzamen.

Project 1

Het ABC

Je schrijft op de eerste bladzijde van een schrift de letters van het ABC. Achter elke letter zet je een woord dat je leuk vindt, en dat met die letter begint. Je denkt voorlopig nergens over na, je zoekt alleen maar leuke woorden.

Als je zover bent, dan schrijf je op elke bladzijde van je schrift één woord. En nu zorg je dat er met alle woorden 'iets gebeurt'.

Wat ermee gebeurt, en in welke volgorde je de klus aanpakt, bepaal je zelf. Je begint bijvoorbeeld met een woord waar je meteen al een goed idee voor hebt. De woorden die je nog moeilijk vindt, laat je eerst maar even rusten. Denk er steeds even over na hoe je het woord gaat aanpakken.

Tenslotte kun je van alles met zo'n woord uitvoeren: het is leuk als het een schrift met variatie wordt. Je kunt schrijven, plakken, tekenen, dichten, fotograferen, vragen, interviewen, iets op een bandje opnemen, toneelspelen, samenvatten, overschrijven, samenwerken, je kunt het zo gek niet bedenken of het kan. Zo raakt het schrift langzaam maar zeker steeds voller.

Het ABC-schrift is een handige manier om op ideeën te komen. En als je een idee hebt, helpt het je ermee aan het werk te gaan.

Je kunt ook een ABC maken over een bepaald onderwerp. Je verkent dan het onderwerp en je ontdekt welke aanpak de meeste mogelijkheden biedt. Het is een handig startpunt.